

Ягеніч Л.В.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземної та української мови,

Кримський юридичний інститут

Одеського державного університету

внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Реорганізація системи іншомовної освіти відповідно до рекомендацій Ради Європи є вагомим фактором для шляхів удосконалення процесу формування у студентів іншомовної комунікативної компетенції, зокрема аудитивної. Головною метою будь-якої системи освіти є розвиток особистості, що передбачає самореалізацію її здібностей і можливостей, її самовираження й самовідкриття. У студентів провідним видом діяльності є учіння, а вони – його активними суб'єктами. Одним із об'єктів учіння виступає іншомовна комунікативна компетенція.

У межах нашого дослідження акцентуємо увагу саме на *діяльнісний і комунікативний розвиток* (безумовно з урахуванням його особистісних характеристик), оскільки діяльнісний розвиток передбачає формування навчальних умінь для оволодіння іноземною мовою, а комунікативний розвиток – формування власне іншомовних навичок і вмінь.

У вітчизняній методиці викладання іноземних мов дослідники уже зверталися до проблеми покращення процесу навчання іншомовного аудіювання (В.В. Черниш, С.В. Гапонова) з урахуванням індивідуального рівня розвитку психофізіологічних механізмів кожного студента. Предметом нашого дослідження є процес формування *лексичної* компетенції у майбутніх юристів у процесі навчання англійської мови аудіювання. Під лексичною компетенцією ми розуміємо вміння вибирати ефективні стратегії для розв'язання комунікативних завдань, самостійно здобувати та використовувати лексичні одиниці. Виходячи з поданого визначення та, беручи до уваги, що саме на перших курсах вищих навчальних закладів складаються передумови для *самостійної* орієнтації в навчальній діяльності,

визначимо мету написання цієї статті як створення засобів для формування у лексичної компетенції у процесі оволодіння англomовним аудіюванням.

На перших курсах слід звертати особливу увагу на навчальну діяльність. Її внутрішня структура виглядає наступним чином: дія є одиницею діяльності, а операції – способи реалізації дії. Дія як морфологічна одиниця може стати самостійною діяльністю і, навпаки, перетворюватися в операцію.

Зазначимо, що у діяльності (дії) завжди є чітко визначена мета [2], та визначаються етапи: планування (організація), аналіз, рефлексія [2:96]. На етапі аналізу, слідом за Л.М. Фрідманом та Є.І. Машбіцом, вбачаємо сукупність дій (операцій), які потрібні для досягнення мети при виконанні завдання – все це призводить до його «способу вирішення» (термін І.О. Зимньої). Спосіб вирішення співвідноситься із суб'єктивними характеристиками студента і визначає не лише вибір та послідовність операцій, але й загальну стратегію виконання.

Одним із об'єктів навчальної діяльності є іншомовна мовленнєва діяльність. Оволодіння іншомовною комунікативною діяльністю відбувається шляхом виконання аудитивних вправ. Під аудитивною вправою ми розуміємо спеціально організоване в умовах навчання іншомовного спілкування багаторазове виконання мовленнєвих дій.

Для кожної вправи характерна наступна поетапна структура: 1) мотивація вправи; 2) складання орієнтовного плану виконання вправи; 3) виконання вправи за власними стратегіями; 4) усвідомлення та (само)оцінка досягнутого результату виконання вправи; 5) (само)корекція [9].

Якщо провести паралель із етапами навчальної діяльності, то в аудитивній діяльності етапи 1 та 2 відповідають плануванню виконання аудитивної вправи, 3-й етап аналізу, а 4, 5 етапи – рефлексії.

Беручи до уваги той факт, що вміння вчити самого себе формується в процесі навчальної діяльності [2, 3, 4], а звертати увагу потрібно на всі види мовленнєвої діяльності, ми вважаємо за доцільне з перших днів навчання англійської мови в межах особистісно-діяльнісного підходу формувати у студентів уміння вчитися, які є складниками навчальних стратегій. Зазначимо, що змістом стратегічної компетенції є оволодіння *навчальними та комунікативними стратегіями*.

Формулювання цілі статті. У межах цієї статті ми дослідимо процес оволодіння *комунікативними стратегіями*, які реалізуються на етапі комунікативної діяльності, мається на увазі безпосереднього спілкування, переробки інформації.

Принципами стратегій є добре сплановані дії, баланс ресурсів комунікації, активізація навичок і вмінь для задоволення комунікативних потреб, успішне виконання поставленого завдання у найбільш зрозумілий або економний спосіб, залежно від конкретної мети, спостереження за отриманими результатами й усвідомлення потреби в поправці.

Стратегії мобілізують і збалансовують ресурси студента, активізуючи його навички й уміння для успішного здійснення комунікативного акту відповідно до поставленої мети за оптимальний час. Здатність студентів використовувати стратегії сприяє успішному оволодінню іншомовним

мовленням. При цьому стратегії не замінюють практики слухання, а наповнюють процес комунікації, роблять його ефективнішим, допомагають розуміти інформацію та правильно реагувати на неї.

Існує багато визначень терміну «стратегічна компетенція». «Ядром» стратегічної компетенції у процесі оволодіння іншомовним мовленням ряд науковців визначають *компенсаторні стратегії*. У методичній літературі часто ототожнюються стратегічна та компенсаторна компетенції, які трактуються як можливість компенсувати в процесі спілкування недостатні знання мови, а також мовленнєвий та соціальний досвід спілкування.

Результати дослідження. Аналіз методичної літератури дозволив нам визначити комунікативні вміння, що, на нашу думку, необхідно формувати у студентів у процесі навчання англomовного спілкування.

На перших двох курсах починає формуватися «мовна» особистість, що, передусім, залежить від мовного середовища, а також від кількості мов, які вивчає студент. У сучасній методиці викладання ІМ проблема формування «мовної особистості» студента досліджується в діалозі культур. Оскільки ми досліджуємо процес навчання аудіювання *англійською мовою*, йдеться про формування «вторинної мовної особистості» студента. Це не лише прогресивні зміни в умінні будувати висловлювання шляхом збагачення словникового запасу та оволодіння мовними правилами, але й розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності. С.В. Роман під «вторинною мовною особистістю» розуміє сукупність здібностей, умінь, а також готовність учня до породження мовленнєвих дій в умовах автентичного спілкування з представниками інших культур.

На початку вивчення студентом англійської мови доцільно говорити і про його комунікативний розвиток в рідній мові, який потрібно проектувати на процес навчання іноземної мови. Тому доречно проаналізувати сформовані у студента аудитивні навички й вміння рідною мовою. Збереження сприйнятої на слух аудіоінформації залежить, передусім, від постановки комунікативного завдання, яке спонукає студента осмислити почуте з можливою передачею інформації, а не просто зрозуміти і запам'ятати її. Тому комунікативне завдання стимулює такі процеси аналізу і синтезу, які студенти застосовують у процесі навчання. Спершу студенти використовують мовний і мисленнєвий аналіз, який є елементарним аналізом отриманої аудіоінформації. Поступово аналіз набуває комплексного характеру, стає повнішим і системним. При цьому аналіз тісно пов'язаний з синтезом, який сприяє об'єднанню визначених елементів у єдине ціле, і, відповідно, усвідомленню отриманої інформації. Слухаючи текст, студент бачить причинно-наслідкові зв'язки, які викликають у нього емоції, переживання, часто запам'ятовує почуті слова в тексті, звертаючи уваги на суть і відразу робить висновок. Тобто він переходить від первинного синтезу до вторинного, а ланка аналізу стає розгорнутою. Таким чином, у процесі сприйняття тексту відбувається прояв вищого рівня аналітико-синтетичної діяльності, зокрема порівняння й узагальнення отриманої інформації. Отже, вагомою є постановка комунікативного завдання до вправ, виконуючи які студенти перших курсів навчатимуться: сприймати на слух накази, прохання, критику; сприймати основний зміст текстів з

діалогами, монологами й описами. Зазначені аудитивні навички й уміння є необхідними для формування у студента комунікативної компетенції [1], а їхнє поєднання складає зміст комунікативних стратегій.

Розглянемо формування комунікативних стратегій на прикладі одного з видів мовленнєвої діяльності, зокрема аудіювання. Зміст терміна «аудіювання» науковцями трактується однаково, відмінність лише у лексичному доборі та його стилістичному оформленні. Аудіювання є процесом сприйняття й розуміння на слух мовлення, який вимагає зосередження уваги слухача та передбачає власну інтерпретацію почутого інформативного повідомлення. Аудіювання є рецептивною, розумовою, мнемічною діяльністю. Психологи визначають рецепцію, як активний процес інтерпретації сенсорної інформації, пов'язаний з розумовими операціями аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, абстрагування, конкретизації тощо. Водночас, має місце визначення й засвоєння інформації, формування образів, упізнавання внаслідок збігу з еталоном, який зберігається в пам'яті. Програмою передбачено, що на перших курсах вищих навчальних закладів обов'язковим є, передусім, детальне розуміння змісту аудіотекста, оскільки аудіювання – це перший вид іншомовної мовленнєвої діяльності, який допомагає усвідомити «функціонування» англійської мови, розвиває відчуття мови. Зарубіжні методисти вважають, що для оволодіння будь-якою мовою треба багато слухати, тому доцільно витратити 45 % на занятті на аудитивну діяльність.

Згідно з вітчизняними та зарубіжними програмами, основним завданням навчання аудіювання є розвиток у студентів розуміння співрозмовника в межах тематики, визначеної чинною програмою (безпосереднє спілкування), та розуміння навчальних і автентичних аудіотекстів (опосередковане спілкування).

Спираючись на дослідження методистів, а також урахувавши Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти [2] та науково-практичні здобутки [7, 8], представимо детальний перелік аудитивних навичок і вмінь, якими повинен оволодіти студент (I–II курсів),

Аудитивні навички:

розпізнавання кількісних і якісних характеристик звуків (ізолювано та в сполученнях); визначення в реченні інтонації, тону, логічного наголосу; слухо-артикуляційне співвіднесення сприйнятих мовних явищ; мимовільне усвідомлення мовної форми лексичних одиниць; лексико-семантична ідентифікація й диференціація; розпізнавання вивчених граматичних форм і структур; раціональна редукція внутрішньої артикуляції шляхом ігнорування окремих незнайомих і незначних мовних елементів; автоматичне словоутворення і контекстуальна здогадка; семантичне членування мовленнєвого потоку з одночасним встановленням інформативних орієнтирів

сприйняття; оперативне утримання вербальної аудитивної інформації у виділених смислових віхах; формальне лексико-граматичне передбачення.

Аудитивні вміння:

швидка адаптація до вимовних особливостей мовця; виділення теми і головної думки повідомлення; смисловий поділ всього повідомлення, встановлення логіко-смислової послідовності сприйнятої інформації; фіксація в пам'яті смислових віх почутого; досягнення повного розуміння аудіоінформації, складність і тематика якої передбачена програмою; формально-смислове прогнозування, зумовлене ситуативною, контекстуальною або мовною здогадкою.

Комунікативні стратегії використовуються в процесі комунікації для вирішення проблем, які з'являються в процесі спілкування ІМ. Користувач мовою, усвідомлюючи очевидність проблеми, будує розумовий план її вирішення. Відповідно, аудитивна діяльність передбачає використання комунікативних стратегій в аудіюванні, які забезпечують суттєвий зв'язок з іншими компетенціями (природними чи набутими), якими оволодіває учень.

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти визначено чотири когнітивні принципи: *Планування, Виконання, Контролю, Корекції*, які розглядаються як застосування комунікативних *стратегій реценції*.

Спираючись на дослідження науковців, які зазначають більше п'ятдесяти комунікативних стратегій в аудіюванні, та, беручи за основу когнітивні принципи застосування комунікативних стратегій та опис комунікативних стратегій реценції в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, нами визначено чотири групи комунікативних стратегій в аудіюванні: *ідентифікації, виконання, перевірки, корекції*.

Ураховуючи наведений вище перелік аудитивних навичок і вмінь та спираючись на результати дослідження комунікативного розвитку студента та на класифікацію комунікативних стратегій Д. Н'юнана, яка не є остаточною і вичерпною для нашого дослідження, визначимо доцільність поділу комунікативних стратегій таким чином:

- 1) *короткострокові* стратегії, які переносяться з рідної мови в умови навчання іншомовного аудіювання;
- 2) *довгострокові* стратегії для формування в процесі навчання іноземної мови.

Висновки. Наведені вище аудитивні навички й уміння цілком відповідають чинній програмі [1] та є достатніми для досягнення рівня С1 сформованості в студента іншомовної аудитивної компетенції наприкінці II курсу. Вслід за О.Б. Тарнапольським [7, 56], вважаємо, що будь який студент немовного вузу може засвоїти близько 1377 лексичних одиниць за 2–3 роки

навчання.

Перспективи подальших досліджень. Формуванню комунікативних стратегій потрібно приділяти увагу в усіх видах мовленнєвої діяльності: говорінні, читанні, письмі, а також при перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакаєва Г.С., Борисенко О.А., Зуєнок І.І. та ін. Програма з англійської мови для професійного спілкування. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – С. 10.
3. Зимняя И.О. Педагогическая психология. – М.: Логос, 2001. – С. 174.
4. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей. – М.: АРКТИ, 2002. – С. 42.
5. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн., Кн 2. Психология Образования. – 2-е изд. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. – С. 173.
6. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Рус. яз., 1989. – С. 106.
7. Тарнапольский О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения: Учебное пособие. – К.: Ленвит, 2004. – 192 с.
8. J.Misharl O'Malley & Anna Uhl Chamot Learning Strategies in Second Language Acquisition. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1995. – 260 p.